

Galeopsis pubescens Besser bij Oldeberkoop: een laat eerherstel

D.T.E. van der Ploeg (Sytsingawiersterleane 2, 8605 CC Sneek)

Galeopsis pubescens Besser near Oldeberkoop (province of Friesland), a late rehabilitation

In 1926 *Galeopsis pubescens* was found in the Molenbosch at Oldeberkoop in the south-east of the province of Friesland. In the next year it was not found again and therefore considered a casual. However, it appeared that the species had been collected in the same village as early as about 1860/70. Quite recently it proved to be still present at the same locality in many richly flowering specimens, at least in favourable years. Therefore *G. pubescens* has to be considered indigenous or at least completely naturalized.

Galeopsis pubescens is in Nederland een zeer zeldzame plant, die sinds 1950 slechts in een zestal atlasblokken is aangetroffen: twee in Zuidoost-Friesland, twee in Oost-Drenthe en twee op de Midden-Veluwe.^{1 2 3}

Van de twee Friese groeiplaatsen is die bij Oranjewoud reeds eerder in *Gorteria* besproken.⁴ De fraaie plant werd er in 1910 ontdekt en is nog steeds op dezelfde vindplaats aanwezig (atlasblok 11.53.45).

In 1926 werd *Galeopsis pubescens* gevonden bij Oldeberkoop 'aan den ingang van het Tweede Molenbosch' door D. Koopmans-Forstmann en A.N. Koopmans.^{5 6} Om deze plant ter plaatse te zien, werd tijdens de excursie van de Nederlandse Botanische Vereni-

ging naar Beetsterzwaag in 1927 een speciaal bezoek gebracht aan Oldeberkoop. Volgens het verslag van Kloos⁷ werd dit echter een teleurstelling. De plant werd niet gevonden en de aanwezigheid van een meelfabriek in de nabijheid gaf de deelnemers aan de excursie de indruk dat het hier slechts een vluchtig, adventief voorkomen van deze zeldzame soort betrof.

Met deze uitspraak van Kloos valt het doek over het voorkomen van *G. pubescens* bij Oldeberkoop. Echter niet voor altijd.

Naderhand is namelijk gebleken dat de soort reeds in de vorige eeuw bij Oldeberkoop was gevonden: in het Rijksherbarium bevinden zich twee exemplaren, die waren verzameld door J. H[erman] Albarda (1826–1898) onder de naam *Galeopsis ladanum*. Ze werden in 1965 door F. Adema op hun juiste naam gebracht. Albarda verzamelde vele planten voor het herbarium van F. W. van Eeden sr., dat zich aanvankelijk in het Koloniaal Museum te Haarlem bevond en later (in 1926) in Leiden terecht kwam. In de regel vermeldde Albarda geen jaartal op zijn etiketten, maar het is bekend dat hij omstreeks 1860/70 in Friesland planten verzamelde.⁸

We mogen dus concluderen dat ver voor 1926 *G. pubescens* reeds bij Oldeberkoop aanwezig was. Had ook Kloos deze wetenschap gehad, dan was hij waarschijnlijk niet tot zijn uitspraak gekomen. Ook thans echter is de soort bij Oldeberkoop nog rijkelijk te vinden.

In 1987 attendeerde de heer A. Hertog te Didam⁹ mij op het aanwezig zijn van *G. pubescens* in het Molenbosch (atlasblok 11.55.55). Bij nader onderzoek bleek de Zachte hennepnetel langs een weggetje door het – thans gedeeltelijk als bungalowpark geëxploiteerde – Molenbosch in tientallen rijk bloeiende exemplaren voor te komen.¹⁰ Ook verspreid door een enigszins rommelig stukje overgebleven bos was de plant overvloedig te vinden, samen met *Galeopsis tetrahit*.

Er is nauwelijks een andere conclusie mogelijk dan dat *G. pubescens* zich hier gedurende meer dan een eeuw heeft weten te handhaven. Dus betrof de vondst in 1926 niet een adventiefplant, maar een geheel natuurlijk voorkomen. Wel lag op enige afstand – niet in de onmiddellijke nabijheid, zoals Kloos⁷ schrijft – een maalterij.¹¹ Het is niet bekend of de aanwezigheid van deze maalterij tot het optreden van adventieven heeft geleid; in elk geval zijn nimmer dergelijke planten van hier vermeld. Bovendien is de maalterij pas in 1911 gebouwd.

Mogelijk is het niet vinden van *G. pubescens* in 1927 toe te schrijven aan de datum van de excursie: 28 juli (en niet augustus, zoals het opschrift van het excursieverslag⁷ abusievelijk vermeldt). Ten opzichte van de bloeitijd van *G. pubescens* is dit tamelijk vroeg, daar deze soort in de regel pas half augustus begint te bloeien; voordien valt zij niet als iets bijzonders op.

De laatste tijd is duidelijker geworden aan welke groeiplaatsen de Zachte hennepnetel bij ons de voorkeur lijkt te geven. De vindplaatsen liggen hier en elders steeds in de marge van een bebouwde kom op humusrijke grond en in de (half-)schaduw van hoge bomen. Steeds vindt een zekere toevoer van voedingsstoffen plaats.

Ook in Duitsland wordt *G. pubescens* op dergelijke plaatsen aangetroffen. Adolphi¹² beschrijft het voorkomen aan de rand van een bosje in Recke (Westfalen), waarin vaak tuinafval werd gedeponereerd. Ludwig¹³ heeft de aanwezigheid van deze soort bij Marburg en rond een groot aantal dorpen in Hessen vastgesteld. De vindplaatsen vertonen hier hetzelfde beeld als boven besproken. Raabe¹⁴ vermeldt overeenkomstige groeiplaatsen rondom Lübeck.

Galeopsis pubescens kan naar mijn mening bij ons het beste worden beschouwd als een zeldzame inheemse – althans plaatselijk geheel ingeburgerde – soort.¹⁵ Wanneer ze hier voor het eerst is verschenen, is niet na te gaan. Zeker is evenwel dat zij reeds meer dan 100 jaar geleden in Oldeberkoop aanwezig was, terwijl de eerste vondst te Oranjewoud uit 1910 dateert. Naar alle waarschijnlijkheid is de plant op beide vindplaatsen vrijwel ononderbroken aanwezig geweest. Het onopgemerkt blijven in 1927, maar ook in latere jaren, kan mede worden verklaard uit het feit dat deze eenjarige soort lang niet elk jaar even talrijk aanwezig is. Werden in 1987 in het Molenbosch vele tientallen grote, rijk bloeiende exemplaren aangetroffen, in 1988 kon slechts met enige moeite een zestal kleine bloeiende plantjes worden gevonden. Ook in Oranjewoud waren dergelijke fluctuaties reeds opgevallen. Al met al mag *Galeopsis pubescens* wel enige aanspraak op eerherstel doen gelden.

1. F. Adema, 1980. *Galeopsis pubescens* Bess. In J. Mennema, A.J. Quené-Boterenbrood & C.L. Plate (red.), Atlas van de Nederlandse Flora 1: 116. Amsterdam.
2. W. J. Holverda, J. Mennema, R. van der Meijden, R.S.J. Smits & E. J. Weeda, 1986. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland in 1984. *Gorteria* 13: 51–65.
3. R. van der Meijden & W. J. Holverda, 1988. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1987. *Gorteria* 14: 71–89.
4. D. T. E. van der Ploeg, 1964. *Galeopsis pubescens* Bess. nog steeds bij Oranjewoud. *Gorteria* 2: 63–64.
5. J. C. Schoute & W. H. Wachter, 1927. Verslag van de Commissie voor de Bibliotheek en het Herbarium. *Ned. Kruidk. Arch.* 1926: 20–22. Het etiket bij het desbetreffende herbariummateriaal omschrijft de vindplaats aldus: 'ingang van het Tweede Molenbosch, boschrand tusschen struikgewas, zandgrond, J6.65.43, 27 Juli 1926.'
6. D. Koopmans-Forstmann & A. N. Koopmans, 1928. Bijdrage tot de kennis van de flora van Friesland. *Ned. Kruidk. Arch.* 38: 59–74.
7. A. W. Kloos jr., 1928. Verslag der Excursie, gehouden te Beetsterzwaag en omgeving op 25 Augustus 1927 en volgende dagen. *Ned. Kruidk. Arch.* 37: 28–45. Hierin op p. 30: 'De 28ste Julie hebben wij op zeer moderne wijze gebotaniseerd. Wij hadden namelijk een oude autobus afgehuurd, die ons eerst naar Oldeberkoop bracht om daar helaas te vergeefs naar *Galeopsis pubescens* te zoeken.'
8. D. T. E. van der Ploeg, 1985. In jurist as amateur-Bioloog. Leeuwarden.
9. Telefonische mededeling 21 augustus 1987.
10. Zie de hier genomen foto van Ch. Westra in E. J. Weeda, *Nederlandse Oecologische Flora* 3: 155. Amsterdam.
11. K. Bosje & J. J. Spahr van der Hoek, 1952. Oldeberkoop. Leeuwarden.
12. K. Adolphi, 1983. Ein Feldgehölz in Recke (Kreis Steinfurt) mit *Galeopsis pubescens* Besser. *Natur und Heimat* 43: 55–56.
13. W. Ludwig, 1986. *Galeopsis pubescens* Bess. (Lamiaceae) – eine Pflanze hessischer Dörfer. *Hess. Flor. Briefe* 3: 35–44.
14. E. W. Raabe, 1987. Atlas der Flora Schleswig-Holsteins und Hamburgs (herausgegeben von K. Diersen & U. Mierwald). Neumünster.
15. Voor Drenthe wordt een soortgelijke conclusie getrokken door S. J. Dijkstra, 1941. Over de Zachte Hennepnetel. *De Levende Natuur* 46: 70–72.